

Бешлей О. В.,
аспірант

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ YOUTH: СТРУКТУРА Й МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті подано огляд найоптимальніших методик дослідження концепту YOUTH як лінгвокультурного явища. Проаналізовано його особливості з погляду психології та соціології. Запропоновано модель аналізу досліджуваного концепту.

Ключові слова: когнітивно-семантичний метод, концептуальний аналіз, складова концепту, асоціативна модель, стереотип.

Постановка проблеми. Культура не існує поза мовною діяльністю людини й соціальних спільнот, що й спричинило появу нової дисципліни – лінгвокультурології, мета якої полягає в пошуку власне нового типу аналізу мовних одиниць крізь призму спорідненості мови, дискурсу та культурного фону комунікативного простору. Лінгвокультурний метод передбачає інтеграцію методик, прийомів і процедур дослідження, спрямованих на вивчення взаємозв'язку та взаємодії культури й мови з метою встановлення та пояснення того, як здійснюється одна з фундаментальних функцій мови – бути знаряддям створення, розвитку, збереження і трансляції культури [7, с. 538]. До певної міри самостійними об'єктно-предметними галузями дослідження є феномени, за допомогою яких пов'язані мова й культура. У цьому випадку йдеться про *концепти культури*. Нині на зміну образу, поняттю і значенню прийшов саме *концепт* як вербалізований культурний сенс, який від поняття успадкував дискурсивне уявлення змісту, від образу – метафоричність і конотативність, від значення – унесення його імені в лексичну систему мови [4, с. 77].

Тож під терміном *лінгвокультурний концепт* розуміємо багаторівневу ментальну одиницю, що використовується в комплексному вивченні мови, свідомості й культури. Будь-який концепт володіє національною, соціальною та гендерною специфікою [6; 10].

Для інтерпретації сутності цього поняття принциповою є думка Ю.С. Степанова про те, що *концепт* нерозривно пов'язаний зі світом культури, «це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. З іншого боку, це те, за допомогою чого звичайна людина, не «творець культурних цінностей», сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї» [11, с. 98].

Об'єктом, на який спрямоване наше дослідження, є *лінгвокультурний концепт YOUTH*, а предметом – виявлення способів, якими мова втілює, зберігає і транслює культуру англійської мови в цьому *концепті*. Актуальність роботи підтверджується фактом, що кожен носій мови водночас є і носієм культури, а тому мовні знаки набувають здатності виконувати функції знаків культури й тим самим слугувати засобом презентації основних акцентів культури. Мета полягає в пошуку та аналізі лінгвістичних методів, прийомів і процедур, які найпов-

ніше розкриють природу концепту *YOUTH*, а також у висвітленні його як лінгвокультурного явища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, розглянемо найбільш ефективні підходи до вивчення лінгвокультурного концепту й моделювання його структурних елементів. При цьому зазначимо, що доцільним буде використання комплексної методики дослідження, у межах якого переплітатимуться запропоновані різними вченими-лінгвістами аспекти вивчення концепту як лінгвокультурного явища.

Базовим і найбільш дієвим для статті вважаємо *когнітивно-дискурсивний метод*, який дає змогу проникнути в одну з найпотемніших галузей культури – мовну свідомість, а через ментальні репрезентації знання вийти на ціннісно-пізнавальний простір мовної картини світу як одного з основних предметів лінгвокультурології. При цьому не варто залишати поза увагою *діахронічний підхід*, у межах якого структура концепту *YOUTH* розглядатиметься в процесі його еволюції в рамках культури певної нації.

В.І. Карасик, виявляючи структуру концептів, виділяє в ній *образну, поняттєву й ціннісну* складові. Образну складову автор розуміє як «слід чуттєвого уявлення в єдності з метафоричними переносами». Поняттєва складова є, на думку В.І. Карасика, сукупністю істотних ознак об'єкта або ситуації й результатом їхнього пізнання [6, с. 39]. Із лінгвокультурологічного погляду домінує ціннісна складова, оскільки вона найбільш культурно значуща. Саме тому науковець стверджує, що дослідження *лінгвокультурного концепту* має аксіологічний характер та існує на трьох рівнях:

1) як системний потенціал, тобто сукупність засобів аперляції, пропонованих носію мови культурою, як накопичене лінгвістичне надбання, зафіксоване в лексикографії;

2) як суб'єктний потенціал, тобто лінгвістичне надбання, що зберігається у свідомості індивіда;

3) як текстові реалізації, тобто аперляції до концепту в конкретних комунікативних цілях [6, с. 147].

У такій схемі чітко вирізняються посилання на лексико-графічні, текстові джерела, а також на особистісну репрезентацію досліджуваного концепту у свідомості носія мови. Щось подібне завважуємо в судженнях Г.Г. Слишкіна, котрий пропонує асоціативну модель концепту, виходячи з того, що останній функціонує як процес безперервної номінації й реномінації об'єктів, появи нових і втрати старих асоціативних зв'язків між мовними одиницями й об'єктами, які номінуються [10, с. 60].

Номінативна щільність концепту в межах цього підходу є основною характеристикою його *інтразони* (сукупності асоціацій, які входять до внутрішньої структури), а метафорична дифузність – *екстразони* (сукупності вихідних асоціацій) [10, с. 60]. На жаль, сама природа концепту, його дифузність, розмитість меж не дають змоги застосувати досить жорстку процедуру в процесі його моделювання. Ситуація також ускладнюється ак-

тивним процесом термінотворення. Маючи на увазі приблизно одне й те саме, автори різних підходів до моделювання структури концепту не можуть дійти єдиної думки, називаючи одне й те саме явище різними словами.

Тому, опираючись на згадані вище підходи до вивчення *лінгвокультурного концепту*, виділимо структурні елементи, які деякою мірою доповняють і розширяють традиційні, а також перетинаються між собою в процесі дослідження. Отже, значущими складовими *лінгвокультурного концепту YOUTH* будуть етимологічна, історична, понятійна, асоціативна, образна, ціннісна.

Етимологічна складова визначається внутрішньою формою слова, що є ключовим репрезентантом концепту, слугує засобом додаткової мотивації його ціннісної складової.

Історична складова включає найбільш значущі ознаки асоціативних складових концепту, що входять у його структуру на більш ранніх етапах існування і значною мірою визначають його сучасний стан.

Понятійна складова має зони перетину з асоціативною, позаяк може включати значення, що виводяться з домінуючих асоціативних зв'язків концепту. Проте базові в її змісті дистинктивні, родові ознаки. Понятійна складова неінформативна під час виявлення національно-культурних ознак, оскільки містить гіпер-гіпонімічні ознаки поняття, які можуть збігатися у формулюваннях представників різних культур. Більше того, чимало представників національно-мовної спільноти ніколи не намагаються сформулювати зміст понятійної складової концепту, успішно оперуючи ним у свідомості без додаткового тлумачення.

Асоціативна складова визначається найчастотнішими (прототиповими) асоціативними відношеннями імен, що мають позаконтекстний зв'язок із ним.

Образна складова може включати якусь «розмову картинку», а також комбінацію концептуальних метафор, що виводяться носієм мови зі сполучуваності імені, об'єктивуючи концепт у мові. Метафоричне ядро концепту ментальної сутності піддається емпіричній верифікації засобами мови й багато в чому мотивує ціннісну складову.

Ціннісна складова розуміється, слідом за Г.Г. Слишкіним, як компонент, який може бути розчленовано на два вимірюваних аспекти: актуальність і оцінність. Аспект оцінності виражається в наявності оцінної складової в значенні мовної одиниці, що є ім'ям концепту, а також в поєднанні цієї одиниці з оцінними епітетами. Наявність оцінного аспекту перевіряється методами компонентного й контекстуального аналізу. Аспект актуальності реалізується в численності мовних одиниць, які є засобами апеляції до цього концепту. Наявність аспекту актуальності перевіряється методом кількісного підрахунку [10, с. 23].

Особливу увагу в дослідженні структур лінгвокультурного концепту варто приділяти, на нашу думку, виявленню структур його асоціативної складової, яка найбільш повно представляє національну своєрідність, насамперед відображає діахронічні зміни в структурі та ціннісному статусі. Національна своєрідність, звичайно, визначається також етимологічною й історичною складовими, адже в процесі свого історичного розвитку концепт не раз «змінює образ». Крім того, діахронічне дослідження асоціативних складових надає можливість зробити висновок про структуру історичних складових, що включають найбільш значущі в той чи інший період розвитку концепту асоціації, а також ознаки етимологічних складових попередніх

епох. Історична складова актуалізується в специфічних умовах дискурсу, проте мотивує сучасну структуру й національно-культурну специфіку концепту. Тому вважаємо, що асоціативну, етимологічну та історичну складові необхідно виявляти в межах окремих історичних зрізів.

У лінгвокультурології та лінгвоконцептології вікова семантика регулярно привертає увагу дослідників. Недавні дослідження присвячені, зокрема, вивченню вікових концептів у російській, англійській, німецькій, французькій та інших лінгвокультурах [1; 3; 8; 13].

Вік – один із найважливіших параметрів самоідентифікації людини. У психології існують поняття біологічного, соціального і психологічного віку. У кожного віку є своє ціннісне ставлення й до свого, і до інших вікових періодів. У феномені віку найтісніше переплетені біологічні та соціальні характеристики. Концепт *YOUTH* має свої, специфічні для кожної лінгвокультури, характеристики, бо кожен народ має власні нормативні уявлення про молодість, які фіксуються в мові. Ці характеристики відображаються в наявності певних ідеалів, зразків, еталонів для представників молодого віку в різних культурах, а також у прецедентних текстах.

Уважається, що серед лінгвокультурних концептів можна виділити регулятиви поведінки, тобто певні установки й характеристики, що відображають норми та цінності, властиві тій чи іншій лінгвокультурі [2, с. 83]. Вони різноманітні, позаяк описують різні ситуації й реалії людського буття. Це твердження ще раз підтверджує тезу, що концепти в концентрованому вигляді містять оцінний кодекс тієї чи іншої лінгвокультури. У цьому випадку мова йде про нормативний характер уявлень про молодість. Це означає, що до людини, яка досягла певного віку, у соціумі висуваються відповідні вимоги, від неї очікують дотримання певних норм. І ця періодизація життєвого циклу завжди співвідноситься з нормами культури, вона не стільки описова, скільки ціннісно-нормативна. У результаті багаторазового повторення однакового стану формується оцінний стереотип – стійка реакція (схвалення, осуд чи байдужість) на одні й ті самі або подібні ситуації. Такий підхід є доказом того, що категорія норми (у цьому разі комплексне уявлення про молодість як період і життєвий цикл людини) перетинається з категоріями цінності й оцінювання. У соціумі людина найчастіше може оцінюватися за низкою параметрів (оцінювання природно-фізичних, інтелектуальних і поведінкових особливостей, морально-етичних якостей тощо), які будуть привносити в концепт додаткові значення.

Британській і американській лінгвокультурі щодо категорій *молодість* і *молодь* притаманні й однакові, й відмінні стереотипні цінності. Наприклад, у мові сучасної художньої літератури відбито уявлення про те, що молодь Британії не приховує своєї класової належності й живе відповідно до її ціннісних уявлень, а тому більш самостверджувальна порівняно з американськими ровесниками. В американському суспільстві, яке першопочатково вважається безкласовим, молодь змушена жити за подвійними стандартами, що позначається у стилі спілкування й особливому слензі, сильному вираженні бунтарських настроїв. За даними досліджень, домінуючими компонентами, характерними для молоді обох країн, є духовна криза й побудова гармонійних взаємин між поколіннями батьків і дітей. Загалом важкий і конфліктний процес дорослішання призводить до деякого зсуву внутрішнього бачення віку.

Повертаючись до значущих складових концепту, варто знову відзначити важливість аксіологічного підходу, що виявляє

ставлення до його цінності шляхом визначення сутності. Специфіка цього підходу виражається в зосередженні на тому, як представники молодого віку самі себе потенційно оцінюють і як ця оцінка співвідноситься з реальною реалізацією молодості як соціального феномена. Тому звернімося до думки соціологів, які вважають, що серед головних пріоритетів періоду молодості є переорієнтація спілкування, а також посилення потреби не тільки в соціальній, а й просторовій, територіальній автономії, недоторканності особистого простору, тенденції до відчуження від дорослого суспільства і його норм, зокрема й мовних, лексичних [2, с. 89].

Провідними життєвими позиціями молоді є віра в майбутнє, оптимізм і надія, що все владнається й життя нового покоління буде кращим, ніж попереднього. Соціально-типовими ознаками молоді, що характеризують її поведінку, мотиваційну сферу, ціннісний світ, варто визнати підвищену емоційність, суперечливість, нестійкість у поглядах, максималізм і радикалізм, нетерпимість, неадекватні самооцінки, частіше завищені, ніж занижені, довірливість і безвідповідальність, податливість як до хорошого, так і до негативного, особливу сприйнятливості до всього нового, здатність до засвоєння великого потоку інформації [5, с. 62].

Переглянувши основні характеристики молодості як соціального явища, неможливо оминати таке поняття, як стереотип, адже уявлення про ті чи інші національно-культурні цінності закріплюються в стійких мовних одиницях або ситуаціях, названих стереотипними. Стереотип визначається як «схематичний, стандартизований образ або уявлення про соціальне явище чи об'єкт, зазвичай емоційно забарвлений і стійкий» [7, с. 487]. Загалом стереотипи поширені в кожній культурі, становлять її основу; вони відображають громадську, колективну оцінку, яка визначає думку про поведінку людини в суспільстві.

Як бачимо, *молодість* – явище універсальне, значуще для кожної культури. У ньому дуже велику, часом визначальну роль відіграють універсальні й національно-культурні стереотипи, що особливо яскраво виявляються в соціальному, фізіологічному та психологічному планах. «Статусно-рольова характеристика певного віку пов'язана зі стереотипним образом, що закріплений за ним у суспільстві й репрезентується передбачуваними векторами асоціацій» [8, с.6].

Отже, на основі розглянутого матеріалу можемо зробити такі **висновки**. Лінгвокультурний концепт *YOUTH* розглядається як феномен культури, будучи сукупністю отриманих у процесі соціалізації культурних властивостей і функцій певної нації. З огляду на запропоновану модель дослідження перспективу нашої роботи становитиме вивчення цього явища як когнітивно-семантичної моделі, яка структурується відповідно до таких когнітивних категорій:

– *нормативність* – уявлення про існування правил, яких мусять дотримуватися люди, будучи молодими (об'єкт відповідає/не відповідає віковій нормі);

– *оцінність* – уявлення про збагачення об'єктивного змісту різноманітними суб'єктивними значеннями (об'єкт який – хороший/нейтральний/поганий);

– *образність* – відображення зв'язку параметра з наявними уявленнями (об'єкт подібний до кого/чого, щось робить подібне до кого/чого, має ознаки подібні з ким/чим);

– *стереотипізація* – уявлення про молодість, пов'язане з низкою стійких асоціацій, що діють під час якісної й кількіс-

ної характеристики концепту, відомих більшості носіїв мови, і накладають певні обмеження на поведінку мовців (об'єкт молодий і тому такий; мусить що-небудь робити так; повинен ставитися до/поводитися щодо оточуючих так).

Література:

1. Авдеева О.А. Средства выражения концепта «возраст» в английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О.А. Авдеева. – СПб., 2008. – 22 с.
2. Бабаева Е.В. Категория социальной нормы в контексте гуманитарного знания : [учебное пособие] / Е.В. Бабаева. – Волгоград, 2003. – 104 с.
3. Волкоморова О.Б. Лексика возрастной стратификации в русском языке и речи : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / О.Б. Волкоморова. – Тюмень, 2006. – 22 с.
4. Воркачев С.Г. «Из истории слов»: лингвокультурный концепт / С.Г. Воркачев // Новое в когнитивной лингвистике : материалы I Междунар. науч. конф. – Кемерово : Кем-ГУ, 2006. – С. 3–14.
5. Дарвиш О.Б. Возрастная психология : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / О.Б. Дарвиш. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 264 с.
6. Карасик В.И. Языковая кристаллизация смысла / В.И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2010. – 422 с.
7. Комарова З.И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике : [учебное пособие] / З.И. Комарова. – Екатеринбург : Ур-ФУ, 2012. – 818 с.
8. Литвиненко Ю.Ю. Концепт «возраст» в семантическом пространстве образа человека в русской языковой картине мира : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Ю.Ю. Литвиненко. – Омск, 2006. – 24 с.
9. Маслова В.А. Методология и методы лингвокультурологии / В.А. Маслова // Лингвокультурология : [учебное пособие]. – М. : Академия, 2001. – С. 33–47.
10. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : [монография] / Г.Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 340 с.
11. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю.С. Степанов. – 6-е изд. – М. : ЛКИ, 2007. – 312 с.
12. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта / И.А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2001. – С. 58–65.
13. Щербо П.А. Особенности вербализации концепта «возраст» в системах типологически разных языков: на материале английской, французской и русской лексики : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Теория языка» / П.А. Щербо. – М. : МГЛУ, 2008 – 26 с.

Бешлей О. В. Лингвокультурный концепт YOUTH: структура и методика исследования

Аннотация. В статье представлен обзор наиболее оптимальных методов исследования концепта YOUTH как лингвокультурного явления. Проанализированы его особенности с точки зрения психологии и социологии. Предложена модель анализа исследуемого концепта.

Ключевые слова: когнитивно-семантический метод, концептуальный анализ, составляющая концепта, ассоциативная модель, стереотип.

Beshlei O. Linguocultural concept YOUTH: structure and methodology of the research

Summary. This article provides an overview of best practical methods for the research of the concept YOUTH as linguocultural phenomenon, the analysis of its features in terms of psychology and sociology, as well as the model provided for the analysis of investigated concept.

Key words: cognitive-semantic method, conceptual analysis, concept constituent, associative model, stereotype.